

خنثی و کسانی که اندام تناسلی‌شان مخفی است، مخالفتی ندارند.

ه **فقه‌ای شیعه چه دیدگاهی درباره تغییر جنسیت دارند؟**

● درباره دیدگاه فقه‌ای شیعه در مورد ترنس‌ها، دو گروه فکری وجود دارد: گروهی که قائل به جواز تغییر جنسیت هستند و گروهی که آن را حرام می‌دانند.

نخستین فقیه‌ی که در این زمینه اظهار نظر کرد و فتوای جواز صادر کرد، امام خمینی رحمه‌الله بود. در واقع، مباحث فقهی مربوط به تغییر جنسیت با کتاب «تحریرالوسیله» ایشان آغاز شد. پیش از امام خمینی، هیچ بحث فقهی در این خصوص، چه از سوی فقه‌ای شیعه و چه از سوی فقه‌ای اهل سنت، مطرح نشده بود.

امام خمینی در تحریرالوسیله ده مسأله را در این زمینه مطرح می‌کند. در مسأله اول با عبارت صریح «الظاهر عدم حرمة تغییر جنس الرجل بالمرأة بالعمل و بالعکس» موضوع را بیان می‌کند. برخی از محققان و همکاران در این زمینه تردید کرده و معتقدند که فتوای امام، تنها مربوط به خنثی‌هاست؛ اما با بررسی دقیق مسأله اول، مشخص می‌شود که ایشان به سه گروه اشاره می‌کند:

۱. مردان و زنانی که می‌خواهند تغییر جنسیت دهند؛

۲. خنثی‌ها که قصد تغییر جنسیت دارند؛

۳. ترنس‌ها یا افرادی که تمایلات جنس مخالف را دارند. امام در مسأله اول با عبارت «الظاهر عدم حرمة تغییر جنس الرجل بالمرأة بالعمل وبالعکس وكذا لا یحرم العمل فی الخُنْثی لیصیر ملحَقاً بأحد الجنسین؛» یعنی ظاهر تغییر جنسیت از مرد به زن و برعکس حرام نیست. ایشان در ادامه به انواع تغییر جنسیت نیز اشاره کرده‌اند.

این موضوع از اهمیت بسزایی برخوردار است و آثار حقوقی و فقهی گسترده‌ای را در پی دارد. به‌عنوان مثال، در صورت وقوع تغییر جنسیت، مسائلی همچون ازدواج، ارث، ولایت، حضانت و عناوین خانوادگی با چالش‌های جدی مواجه می‌شوند.

مهم‌ترین پرسشی که در این زمینه مطرح می‌شود و معمولاً مراجع عظام تقلید نیز در کتاب‌های‌شان به آن می‌پردازند، بحث جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت است.

امام خمینی رحمه‌الله با طرح این موضوع، تحولی در فقه شیعه ایجاد کردند و از آن زمان تاکنون، شاهد نگارش کتاب‌ها و مقالات فقهی متعددی از سوی فقها، از جمله شاگردان ایشان در این زمینه هستیم.

ه **از منظر فقه اسلامی، آیا تقسیم‌بندی جنسیتی انسان‌ها منحصر به زن و مرد است؟**

● در مورد تقسیم‌بندی جنسیتی انسان‌ها از منظر اسلام، دو دیدگاه متفاوت وجود دارد:

دیدگاه نخست که دیدگاه مشهور است، معتقد است: انسان‌ها تنها به دو گروه مرد و زن تقسیم می‌شوند و جنس سومی وجود ندارد. طبق این دیدگاه، در موارد مشکوک مانند افراد خنثی، باید با استفاده از نشانه‌ها و امارات شرعی، فرد به یکی از این دو جنس منتسب کرد. این دیدگاه که از ظاهر کتاب و سنت نیز استنباط می‌شود و مورد تأیید بزرگانی چون شیخ انصاری و صاحب جواهر رحمته‌م، هم قرار گرفته و نظر غالب فقهاست.

دیدگاه دوم که دیدگاه غیرمشهور است، این پرسش را مطرح می‌کند که چه اضرائی بر محدودکردن جنسیت انسان‌ها به دو گروه مرد و زن وجود دارد.

بر اساس این دیدگاه، می‌توان گروه سومی را نیز در نظر گرفت که شامل افرادی می‌شود که هم ویژگی‌های مردانه و هم زنانه را دارند؛ یعنی کسانی که دارای اندام تناسلی دوگانه هستند.

حتی برخی از فقها معتقدند: می‌توان گروه چهارمی را نیز در نظر گرفت که نه مرد است و نه زن، به‌ویژه در مورد افراد خنثی که هیچ اندام تناسلی مشخصی ندارند و تنها دارای مجرای دفع هستند؛ البته این دیدگاه در میان فقها، دیدگاه غیرمشهور محسوب می‌شود. آنچه از کتاب و سنت استنباط می‌شود و نظر مشهور فقها نیز هست، وجود تنها دو جنس زن و مرد است.

ه **لطفاً برای آشنایی مخاطبان عمومی، مفهوم خنثی در فقه اسلامی و تفاوت آن با پدیده ترنس را تبیین بفرمایید.**

● در بحث تغییر جنسیت، شناخت متقاضیان عمل جراحی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا با شناخت این افراد، انواع عمل‌های جراحی تغییر جنسیت نیز مشخص می‌شود. متقاضیان تغییر جنسیت به چند گروه تقسیم می‌شوند که گروه نخست را افرادی تشکیل می‌دهند که از نظر جسمی و روحی کاملاً سالم هستند و هیچ‌گونه مشکل جسمی یا روحی ندارند؛ اما به‌دلایل غیرعقلایی خواهان تغییر جنسیت هستند.

برای مثال، برخی برای فرار از خدمت سربازی تمایل به تبدیل‌شدن به جنس مخالف دارند یا برخی به‌دلیل مسائل عاطفی و عشقی، چنین درخواستی را مطرح می‌کنند. هیچ فقیه‌ی برای این گروه مجوز عمل جراحی تغییر جنسیت صادر نمی‌کند و پزشکان نیز از انجام چنین عملی برای این افراد خودداری می‌کنند؛ زیرا باید ابتدا وجود بیماری در فرد احراز شود. از نظر شرعی نیز عمل جراحی برای این گروه حرام است.

موضوع تغییر جنسیت به یکی از مباحث چالش‌برانگیز در حوزه‌های فقهی، حقوقی و اجتماعی تبدیل شده است. از یک سو، فقدان قوانین جامع و از سوی دیگر، عدم شناخت کافی جامعه و حتی برخی مراجع قضایی از تفاوت‌های بنیادین میان پدیده ترنس و سایر گرایش‌های جنسی، چالش‌های متعددی را برای افراد متقاضی تغییر جنسیت ایجاد کرده است.

خبرگزاری حوزه در گفت‌وگویی تفصیلی با حجت‌الاسلام والمسلمین محمدمهدی کریمی‌نیا، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم و نویسنده کتاب «تغییر جنسیت از منظر فقه و حقوق»، به بررسی ابعاد مختلف این موضوع پرداخته است.

ه **ضمن تشکر از حضور شما در رسانه رسمی حوزه، در ابتدا بفرمایید در فقه اسلامی، تقسیم‌بندی جنسیت انسان‌ها چگونه بوده و حکم تغییر جنسیت از دیدگاه شرع چه می‌باشد؟**

● تغییر جنسیت از مسائل جدیدی است که مباحث فقهی آن را حضرت امام خمینی رحمه‌الله حدود شصت سال پیش، در سال ۱۳۲۳، هنگام نگارش کتاب تحریرالوسیله مطرح کردند.

ایشان در پایان جلد دوم این کتاب، مباحث نوینی را عنوان کردند که یکی از آنها، موضوع تغییر جنسیت بود.

امام خمینی رحمه‌الله در این بخش، ده مسأله را مطرح نمودند که به اعتقاد بنده، هریک از این مسائل، ظرفیت نگارش یک رساله دکتری را دارد و می‌توان درباره هرکدام، به تحقیق و پژوهش پرداخت.

در نخستین مسأله، ایشان به بحث جواز تغییر جنسیت پرداخته و بیان کرده‌اند: «الظاهر عدم حرمة تغییر جنس الرجل بالمرأة بالعمل وبالعکس وكذا لا یحرم العمل فی الخُنْثی لیصیر ملحَقاً بأحد الجنسین؛» یعنی ظاهر تغییر جنسیت از مرد به زن و برعکس حرام نیست. ایشان در ادامه به انواع تغییر جنسیت نیز اشاره کرده‌اند.

این موضوع از اهمیت بسزایی برخوردار است و آثار حقوقی و فقهی گسترده‌ای را در پی دارد. به‌عنوان مثال، در صورت وقوع تغییر جنسیت، مسائلی همچون ازدواج، ارث، ولایت، حضانت و عناوین خانوادگی با چالش‌های جدی مواجه می‌شوند.

مهم‌ترین پرسشی که در این زمینه مطرح می‌شود و معمولاً مراجع عظام تقلید نیز در کتاب‌های‌شان به آن می‌پردازند، بحث جواز یا عدم جواز تغییر جنسیت است.

امام خمینی رحمه‌الله با طرح این موضوع، تحولی در فقه شیعه ایجاد کردند و از آن زمان تاکنون، شاهد نگارش کتاب‌ها و مقالات فقهی متعددی از سوی فقها، از جمله شاگردان ایشان در این زمینه هستیم.

ه **از منظر فقه اسلامی، آیا تقسیم‌بندی جنسیتی انسان‌ها منحصر به زن و مرد است؟**

● در مورد تقسیم‌بندی جنسیتی انسان‌ها از منظر اسلام، دو دیدگاه متفاوت وجود دارد:

دیدگاه نخست که دیدگاه مشهور است، معتقد است: انسان‌ها تنها به دو گروه مرد و زن تقسیم می‌شوند و جنس سومی وجود ندارد. طبق این دیدگاه، در موارد مشکوک مانند افراد خنثی، باید با استفاده از نشانه‌ها و امارات شرعی، فرد به یکی از این دو جنس منتسب کرد. این دیدگاه که از ظاهر کتاب و سنت نیز استنباط می‌شود و مورد تأیید بزرگانی چون شیخ انصاری و صاحب جواهر رحمته‌م، هم قرار گرفته و نظر غالب فقهاست.

دیدگاه دوم که دیدگاه غیرمشهور است، این پرسش را مطرح می‌کند که چه اضرائی بر محدودکردن جنسیت انسان‌ها به دو گروه مرد و زن وجود دارد.

بر اساس این دیدگاه، می‌توان گروه سومی را نیز در نظر گرفت که شامل افرادی می‌شود که هم ویژگی‌های مردانه و هم زنانه را دارند؛ یعنی کسانی که دارای اندام تناسلی دوگانه هستند.

حتی برخی از فقها معتقدند: می‌توان گروه چهارمی را نیز در نظر گرفت که نه مرد است و نه زن، به‌ویژه در مورد افراد خنثی که هیچ اندام تناسلی مشخصی ندارند و تنها دارای مجرای دفع هستند؛ البته این دیدگاه در میان فقها، دیدگاه غیرمشهور محسوب می‌شود.

آنچه از کتاب و سنت استنباط می‌شود و نظر مشهور فقها نیز هست، وجود تنها دو جنس زن و مرد است.

ه **لطفاً برای آشنایی مخاطبان عمومی، مفهوم خنثی در فقه اسلامی و تفاوت آن با پدیده ترنس را تبیین بفرمایید.**

● در بحث تغییر جنسیت، شناخت متقاضیان عمل جراحی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا با شناخت این افراد، انواع عمل‌های جراحی تغییر جنسیت نیز مشخص می‌شود. متقاضیان تغییر جنسیت به چند گروه تقسیم می‌شوند که گروه نخست را افرادی تشکیل می‌دهند که از نظر جسمی و روحی کاملاً سالم هستند و هیچ‌گونه مشکل جسمی یا روحی ندارند؛ اما به‌دلایل غیرعقلایی خواهان تغییر جنسیت هستند.

برای مثال، برخی برای فرار از خدمت سربازی تمایل به تبدیل‌شدن به جنس مخالف دارند یا برخی به‌دلیل مسائل عاطفی و عشقی، چنین درخواستی را مطرح می‌کنند. هیچ فقیه‌ی برای این گروه مجوز عمل جراحی تغییر جنسیت صادر نمی‌کند و پزشکان نیز از انجام چنین عملی برای این افراد خودداری می‌کنند؛ زیرا باید ابتدا وجود بیماری در فرد احراز شود. از نظر شرعی نیز عمل جراحی برای این گروه حرام است.

گروه دوم متقاضیان تغییر جنسیت را افرادی تشکیل می‌دهند که

تغییر جنسیت

و چالش‌هایی که کمتر از آن مطلع هستیم | بخش اول |

گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین محمدمهدی کریمی‌نیا، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

مانده است. علی‌رغم تجویز هورمون‌های مردانه، داروهای

متنوع روان‌پزشکی و روان‌شناسی، هیچ‌یک از این درمان‌ها تأثیر پایدار نداشته و بیمار پس از مدتی به وضعیت اولیه خود بازمی‌گردد.

این اختلال روحی و روانی، چنان در وجود این افراد ریشه دوانده که با هیچ روش درمانی قابل‌معالجه نیست و عدم تطابق بین جسم و روح همچنان باقی می‌ماند. در نهایت، تنها راه باقی‌مانده، مراجعه به پزشک جراح است که تحت شرایط خاص، عمل جراحی تغییر جنسیت را انجام می‌دهد و فرد به جنس مخالف تبدیل می‌شود.

ه **از منظر فقهی، هریک از این چهار گروه جنسیتی تابع چه احکامی هستند؟**

● برای گروه اول که هیچ‌گونه مشکل جسمی یا روحی ندارند و هیچ علت بیماری یا نشانه ظاهری در آنها دیده نمی‌شود، هیچ فقهی‌ی اجازه عمل جراحی نمی‌دهد. در مورد گروه دوم که اندام تناسلی‌شان در حفره شکمی قرار دارد، اجماع بر این است که باید با عمل جراحی مشکل‌شان را حل کنند؛ البته برخی فقها مانند امام خمینی رحمته‌م معتقدند که عمل جراحی واجب نیست؛ مگر آنکه انجام تکالیف شرعی منوط به آن باشد.

در خصوص گروه سوم یعنی افراد خنثی، به‌دلیل وجود هر دو اندام تناسلی، این افراد دچار اضطراب و اضطراب هستند. گرچه مشکل اصلی آنها جسمی است؛ اما این مشکل به روح و روان‌شان نیز سرایت کرده است. هیچ فقیه‌ی با عمل جراحی این افراد مخالفت نکرده است. در مورد خنثای مشکل (کسی که هر دو اندام تناسلی را به‌طور کامل دارد و می‌تواند هر دو نوع رابطه جنسی را داشته باشد)، از آنجا که اسلام اجازه نمی‌دهد، چنین فردی هر دو نوع ازدواج را داشته باشد و جنسیت واقعی‌اش نیز مشخص نیست، برخی فقه‌ای معاصر، حکم به وجوب عمل جراحی تغییر جنسیت برای آنها داده‌اند.

ه **آیا در تصمیم‌گیری برای تغییر جنسیت، روحیات فرد هم در نظر گرفته می‌شود؟ مثلاً اگر قرار است فردی به مرد تبدیل شود، آیا باید روحیات مردانه داشته باشد؟**

● قطعاً در این موارد تمایلات فرد هم در نظر گرفته می‌شود؛ برای مثال، در موردی که با آن مواجه شدم، جوانی قصد ازدواج با خانمی را داشت که هر دو اندام تناسلی را

با اینکه آن فرد می‌خواست به‌عنوان زن با این جوان ازدواج کند؛ اما چون دارای هر دو اندام تناسلی بود، نمی‌توانست

به‌عنوان زن ازدواج کند.

در چنین مواردی، فقها حکم به وجوب تغییر جنسیت می‌دهند و چون تمایلات روحی زنانه در وجود ایشان بیشتر است، توصیه می‌شود اندام تناسلی مردانه حذف و اندام تناسلی زنانه تقویت شود. در بیشتر موارد، تصمیم‌گیری بر اساس ویژگی‌های ظاهری انجام می‌شود. برای مثال، در مورد خانمی که خنثی است و اندام تناسلی زنانه کامل به‌همراه یک عضو کوچک مردانه دارد (که به آن خنثای غیرمشکل می‌گویند)، تشخیص جنسیت نسبتاً آسان است.

در چنین مواردی که فرد اندام تناسلی زنانه تقریباً کامل و تنها یک زائده کوچک به‌عنوان اندام تناسلی مردانه دارد، با انجام عمل جراحی، فرد به گروه زنان ملحق می‌شود.

ه **آیا عمل تغییر جنسیت از نظر اسلام مجاز است؟ حکم شرعی فقها در این مسأله را بفرمایید.**

● ابتدا به دیدگاه فقه‌ای اهل سنت می‌پردازیم. بر اساس تحقیقات انجام‌شده در کتاب‌ها، گزارش‌ها و منابع موجود در سایت‌ها، تقریباً تمامی فقه‌ای اهل سنت با تغییر جنسیت ترنس‌ها مخالف هستند و آن را حرام می‌دانند.

دلیل اصلی آنها استناد به آیه ۱۱۹ سوره نساء «وَلَا تُزَيِّهِنَّ فَلَیْغَیْبُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَنَنْ یُخْذِلَ الشَّیْطَانُ وَلِیّاً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرْنَا ذَنْبِینَا» (شیطان): و امر کنم تا خلقت خدا را تغییر دهند و (ای بندگان بدانید) هرکس شیطان را دوست گیرد نه خدا را، سخت زیان کرده زبانی آشکارا، است که به «لَاَئِه تغییر لخلقِ الله» اشاره دارد.

با این حال، همین فقها با تغییر جنسیت در مورد افراد

این‌ها معمولاً حکمرانی‌شان هم تک‌بعدی است؛ اما ملاعبدالله موفق شد در نجف حکمرانی کند؛ چه در دوره صفویه و چه در دوره عثمانی. ایشان همچنان متولی و حاکم باقی ماندند. این نشان‌دهنده حکمت بنیان بودن ایشان است.

دبیر شورای عالی انقلاب فرهنگی ابراز کرد: بنده سال‌هاست در حوزه حکمرانی کار می‌کنم و عنوان حکمرانی که پست‌ددیم به کار ببریم، «حکمرانی حکمی» است و انصافاً باید بگویم یکی از مصادیق آن، حکمرانی ملاعبدالله یزدی رحمه‌الله است؛ لذا باید از مجموعه عزیزی که برای امور دبیرخانه و کنگره علامه زحمت می‌کشند، تشکر کنیم. الحمدلله گزارشی که دادید، نشان‌دهنده کار عمیق علمی-تحقیقاتی است و هم تبع خوبی انجام‌شده برای شناسایی آثار و حواشی ایشان. همان‌گونه که گزارش دادید، اکثر آثار ایشان به‌صورت حاشیه‌ای است؛ البته حاشیه‌هایش کار گاهی اوقات بر متن می‌چریبند. به‌همین خاطر زحمت شما

مضاعف است؛ چون باید کلی جستجو کنید و بگردید و کتابخانه‌های مختلف داخلی و جهانی را جستجو نمایید تا حواشی و تعلیقات ایشان را پیدا کنید و ان‌شاءالله آماده نشر کنید.

حجت‌الاسلام والمسلمین خسروپناه در پایان گفت:

حتماً باید مسئولان نظام جمهوری اسلامی، مسئولان فرهنگی و آموزش عالی حمایت و پشتیبانی کنند. استان یزد طبیعتاً مسئولیت سنگین‌تری دارد و باید پشتیبانی کند تا ان‌شاءالله پیش‌نست‌های کنگره در استان یزد، تهران و قم و ان‌شاءالله در کشورهای دیگر مثل عراق و... برگزار شود تا نام و یاد و اندیشه حکیمانه این مرد بزرگ احیا شود. ما ان‌شاءالله در دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی پیگیری می‌کنیم و طبیعتاً در راهبری این امر مهم مشارکت خواهیم داشت. با دانشگاه‌های استان یزد هم باید صحبت شود. ان‌شاءالله با مسئولان استان یزد، صحبت خواهد شد تا بتوانیم، روز ملی منطق ایران را به‌نام علامه نام‌گذاری کنیم.